

S P R A W O Z D A N I A I Z A P I S K I

MIROSLAVA HEJNOVÁ, JULIUS HŮLEK, ZDENEK UHLÍŘ, *Under the Torch of the Modern Era. The First Two Centuries of Book-Printing in Bohemia*, National Library of the Czech Republic, Prague 2000, ss. 130, il. 67.

Narodowa Biblioteka Republiki Czeskiej i ČSOB (Československá obchodní banka) od lat ściśle współpracują przy realizacji projektów mających na celu zachowanie dla przyszłych pokoleń wartościowych dzieł literatury. Zrealizowano już projekt cyfrowego zapisu arabskich, perskich i indyjskich manuskryptów, który umożliwi łatwy dostęp do tych wyjątkowo rzadkich dzieł. Kolejny wspólny projekt, zatytułowany „Under the Torch of the Modern Era”, ma na celu odnowienie rzadkich czeskich druków z okresu drugiej połowy XV – pierwszej połowy XVII w. Prezentowana książka powstała w ramach tegoż projektu.

Książka podzielona jest na dziesięć zakresów tematycznych, na przestrzeni 200 lat, zaczynając od połowy XV w.

M. Hejnová (*The Beginnings*, s. 11–21) omawia najstarsze czeskie inkunabuły, podając informacje o dacie i miejscu ich wydania oraz o miejscu przechowywania ich najstarszych kopii. Większość drukowana była w języku czeskim (na 44 opublikowane do 1500 r. tylko 5 po łacinie). Te ręcznie zdobione książki udawały manuskrypty, przy czym najstarsze z nich drukowano na pergaminie. Pierwszym czeskim drukarzem był Nicholas Bakalář. W latach 1476–1498 stolicą czeskiego drukarstwa był katolicki Plzeň. W 1484 r. w mieście Vimperk zaczął działać niemiecki drukarz Johan Alacraw, a od 1487 r. drukarnia Jonata Vysoké Mýto w Pradze.

Autorka opisuje także rozwój nauki w szesnastowiecznych Czechach (*Natural Sciences*, s. 37–57), zwracając uwagę na rolę Pragi jako centrum intelektualnego kraju. Najwybitniejszym rodzimym przedstawicielem epoki renesansu był Thaddeus Hájek (1525?–1600), lepiej znany pod łacińskim nazwiskiem Hagecius albo Nemicus. Zajmował się astronomią, medycyną, botaniką, matematyką. Był również chemikiem-alchemikiem i astrologiem. Druki wydawane wówczas w Czechach pokazują, że dla współczesnych podstawą wszystkich nauk była matematyka. Astronomia i alchemia prowadziły w kierunku rozwoju chemii. W tym czasie wydrukowano pierwsze książki na temat ziół. Zawierały one ich dokładny opis, informacje o zastosowaniu a czasem części tychże roślin. Książki i druki o tematyce medycznej zawierały głównie pouczenia, jak zachowywać się w czasie zarazy.

M. Hejnová przybliżyła również czeską literaturę prawniczą badanych dwu stuleci (*Law*, s. 87–95), koncentrując się zwłaszcza na zaprezentowaniu najważniejszych druków z zakresu prawa zwyczajowego (relacje pomiędzy grupami społecznymi) i prawa rodzajowego (prawo miejskie i kanoniczne). Szczególnie dużo miejsca poświęca zbiorom prawa miejskiego, autorstwa Bricciusza Licki z Kouřim, który osiadł w Kutnej Horze, oraz Kristiána Koldína, prawnika z Klatovy. Przedstawiła ponadto sytuację Czechów po klęsce pod Białą Górą w 1620 r. (*Counter-Reformation*, s. 117–130). Utrata politycznej niepodległości i stopniowa germanizacja oraz rekatolicyzacja doprowadziły do wyjazdu z Czech około 30 000 mi eszkańców, w tym ok. 300 rodzin szlacheckich. Cenzura konfiskowała nieprawomyślne książki i paliła je. Szczególnie aktywni byli jezuita, posiadający olbrzymi wpływ na oświatę. Kultura czeskiego baroku najsilniej objawiła się w sztukach plastycznych i architekturze.

Z. Uhlíř (*Reformation*, s. 23–34) podjął problematykę dwóch „fal” czeskiej reformacji i ich odzwierciedlenia w książkach drukowanych w Czechach. Przedstawił również wydru-

kowe w Czechach książki o tematyce podróżniczej oraz historycznej (*Otherness of Foreign Lands and History*, s. 59–74). W pierwszej połowie XVI w. wciąż dominowała problematyka podróży do Ziemi Świętej. Najlepszym przykładem są dzieła autorstwa Oldřicha Prefáta (*Cesta z Prahy [...] do města Jeruzaléma k Božímu hrobu*) i Christophera Haranta (*Putování aneb Cesta [...] do země Svaté [...]*). Dla historiografii czeskiej reprezentatywne jest dzieło Wenczlasa Hájka *Kronika česká*, wydrukowane w Pradze w 1541 r. Zawiera ono wiele barwnych przedstawień ikonograficznych i kładzie nacisk na rolę władców w historii Czech. W 1590 r. Daniel Adam, słynny czeski drukarz, publicysta, tłumacz i wreszcie profesor uniwersytecki, wydał pierwszy czeski kalendarz: *Kalendář historický*.

W kolejnym rozdziale Z. Uhlř (Improvement of Man, s. 77–85) przedstawił problematykę związaną z duchowym rozwojem człowieka w świetle książek drukowanych w Czechach w XVI w. Wiek piętnasty przyniósł Czechom husytyzm, utrakwizm a następnie powrót do rządów katolickich. Wzorem koncepcji przemian stały się dzieła szesnastowiecznych Czech przekłady dzieł Erazma z Rotterdamu. Okazało się jednak, że pomysł ukształtowania społeczeństwa, w którym protestanci i katolicy żyją zgodnie w ramach monarchii absolutnej, był tylko piękną iluzją. Decydujący wpływ na kulturę kraju wywarła wojna trzydziestoletnia (*The Philosophy of a „Dark Baroque”*, s. 105–115). W jej wyniku ludność Czech zmniejszyła się o 1/3, zdevastowana została gospodarka, a elity kulturalne kraju znacznie osłabione. W historii Czech okres ten nazywany jest „Ciemnym Wiekim”. Na elity intelektualne oddziaływali wówczas Rodrigo Arriaga, Valerian Magni, Marcus Marci, a z rodzimych myślicieli Jan Caramuel.

J. Hřilek (*Music*, s. 97–103) przybliży rolę książki drukowanej w kulturze muzycznej Czech w okresie renesansu oraz wczesnego i pełnego baroku. Husytyzm ze swoimi narodowymi pieśniami zepchnął na margines silnie zakorzeniony chorał gregoriański. Szesnastowieczne czeskie pieśni religijne narodziły się z syntezy dziedzictwa husytyzmu, czeskich reform religijnych, humanizmu i renesansu. Piosenki i pieśni nie miały już uświetniać tylko mszy, miały służyć także wspólnym modlitwom i różnym nabożeństwom. Największym innowatorem w dziedzinie pieśni kościelnych był Wenczlask Miřinský, którego twórczość znalazła odzwierciedlenie zwłaszcza w liryce. Od początku XVI w. w powszechnym użyciu były drukowane śpiewniki. W 1558 r. ukazało się pierwsze wydanie dzieła Jana Blachoslava *Musica to jest knížka zpěvákům*, które było praktycznym kompendium wiedzy o śpiewaniu i komponowaniu pieśni. Klęska Czechów w 1620 r. przyniosła zmiany także w muzyce, związane z kontrreformacją i kulturą baroku. Pieśni barokowe drukowano w Czechach do początku XVIII w. (1719 r.). Najwybitniejsi czescy kompozytorzy tego okresu to Adam Wenczlask Miřina, Frederic Bridel, Wenczlask Charles Holan Rovenský i Jan Bořan.

Bogato ilustrowana książka, choć niewielka rozmiarami, przynosi wiele cennych informacji, a wyniki badań czeskich uczonych zostały zaprezentowane w sposób przejrzysty i ciekawy.

P. Kardys